

תפוחים מן המדבר / סביון ליברכט

תקציר הסיפור :

הסיפור תפוחים מן המדבר מרכז במסעה של ויקטוריה מהשכונה הדתית "שערי-חסד" שירושלים לקיבוץ "נווה-מדבר". שם מתגוררת בתה, רבקה, עם דובי. הנסיעה לקיבוץ, במטרה להביא אותה חזרה הביתה ולהוכיח אותה על אורח חייה. רבקה חיה עם דובי בקיבוץ ללא נישואים. נורמה לא מקובלת בכלל בחברה ממנה באה ויקטוריה. זו החברה האנושית אשר גם רבקה בתה, גדלה וחייתה והתחנכה בה, בטרם הגיעה לקיבוץ: לחיות ביחד, תחת קורת-גג אחד ללא חופה וקידושין, זו תפיסת-עולם מנוגדת לגמרי מתפיסת-עולמה של ויקטוריה על חיי אישות וזוגיות. במהלך הביקור אצל בתה בקיבוץ היא מגלה ומבינה לא רק את בתה, אלא גם את עצמה וחיקה עם בעלה. הנורמות המסורתיות, עליהם גדלה והתחנכה משתנים והיא רואה באור חדש, שונה ומפתיע את חייה ואת יחסיה עם בני-משפחתה, (אחותה ובעלה). ניתן לומר שהסיפור הוא סיפור מסע פנימי ונפשי. מסע של גילוי והתפכחות של ויקטוריה – אֶל עצמה. היא נוסעת מהשכונה בירושלים אל הקיבוץ וחוזרת אל השכונה, שונה לחלוטין מכפי שיצאה ממנה. בזמן המסע חל תהליך של התודעות פנימית ביחסה של האם אל הסובב אותה ואל האנשים הקרובים לה.

אקספוזיציה :

מקום ההתרחשות: מרכז בו מתרחשים עיקר האירועים, נמצא ברובו בקיבוצו של דובי, במדבר. **זמן ההתרחשות:** העלילה מתרחשת במשך יממה. ויקטוריה, אם ואישה בוגרת, בסביבות הארבעים-חמישים פלוס, ולה בת מתבגרת בגיל העשרים. **הגיבור הראשי:** ויקטוריה אבראבנל, האם, הנושאת בנטל תחושת-אשמה ובושה על "הידרדרותה" של הבת רבקה מעולם הדתי-מסורתי אל העולם החילוני ואל הנורמות הלא מקובלות שהבת סיגלה לעצמה בקיבוץ. היא נחושה בדעתה לשנות את המצב. בתה חיה בחטא ללא חופה וקידושין. ניתן לומר על ויקטוריה, שלמרות חינוכה הנוקשה, היא אישה סתגלנית, די פתוחה במפתיע ונכונה לקבל שינויים תוך הבנה למציאות ולעובדות. **המניע והסיבה:** התנגשות בין שתי תרבויות, זה של העולם הדתי והמסורתי, לזה שבין העולם החילוני המשוחרר, אשר בא לידי ביטוי בקשר של זיווג בין בחורה משכונה ירושלמית דתייה לבין בן-קיבוץ חילוני. העטיפה להתנגשות זו היא בעצם המרידה של הדור הצעיר (בדמותה של רבקה הבת) בדור האבות ובעולם הדתי ומסורתי של הוריה שבשכונה הירושלמית. **באקספוזיציה** ניתן כר נרחב לתיאור הבעיה וההתלבטות של ויקטוריה עד הגעתה לקיבוץ: היא מנסה לדמיין לעצמה איך היא תגיב ואיך תנסה לשכנע את בתה לחזור בה מדרכה ומהקיבוץ; האם תעשה זאת בנעימות, בלשון רכה ומתונה? או בעורמה? תנסה לרכז אותה, בזה שתצקע עליה ותיצור אצלה תחושת-אשמה על הבושה והקלון שהיא מביאה על המשפחה ושמה הטוב בעלת הייחוס והמכובדות? אולי תתנפל על דובי, שהוא מקור הצרה ותכה אותו אפילו? או שתכניס בלבה פחד ובהלה כשתספר לה על פלורה, שהפכה למשוגעת השכונה ומסתובבת בשכונות ירושלים כמו חתול, בגלל שנתנה בתוליה לבחור אחד והוא זנח אותה?

נקודת הסיבוב: בהגעתה של ויקטוריה האם באמצע לשום-מקום, במדבר, וכניסתה אל עולם זר ומנוכר לה לחלוטין; קיבוץ חילוני, מרגע זה היא צריכה להתמודד עם ה"בעיה". מה עושים ואיך עושים עם הבת הסוררת. גוף הסיפור מרכז במפגש בין ויקטוריה והבת רבקה, כאשר היא מגיעה תשושה מתלאות-הדרך והאוטובוסים.

ההתנגשות בין התרבויות בא לידי ביטוי גם במראות הנוף והסביבה כמטאפורה: "עמדה והביטה בנוף כמי שהגיעה לארץ זרה; פתוח המישור עד קצה העין מצהיב וקרח והעצים עומדים בענן אבק וצבעם דהוי. איך אפשר לעזוב את אוויר ירושלים הטהור והריה היפים – ולבוא הנה? בסיפא (סיפא = סוף, סיום) של המשפט המודגש, ניתן הביטוי הישיר לדילמה ולעימות. **מטפורה** היא תחבולה לשונית שנעשה בה שימוש על מנת להאיר מושג אחד בתכונותיו של מושג

אחר. בעיקר: השאלה, העברה, שימוש במילה או בניב לא בהוראתם הפשוטה אלא בהוראה שאולה לשם יתר ציוריות. **לדוג' - שורש הבעיה** - שורש הוא מושג מתחום הצומח. בעיה היא מושג שאינו קשור לצומח. כשמחברים את שני המושגים מתקבל מושג שלישי שמשמעותו: ההתחלה של הבעיה, הסיבה שמקיימת אותה.

בתיאור הזה של הנוף, יש אפיון עקיף לרגשות הגיבורה הראשית ויקטוריה. התיאור הזה מעצים את תחושת הזרות והניכור, חוסר השייכות שלה למקום, ומבחינתה לא רק שלה עצמה, אלא גם של בתה רבקה.

היא קוראת למקום הזה "ארץ זרה" זה מבטא גם את ההבדלים לא רק בין המקומות (ירושלים לעומת הקיבוץ) אלא גם בין האנשים, בין הנורמות ובין התרבויות.

המפגש בין הבת לאם מדגיש את ההבדלים. הבת לבושה במכנסים קצרים ושיער קצוץ וקצר. היא מתקשה להכיר את בתה ולעכל את השינויים שחלו בה.

המפגש שלה עם דובי יוצר את ראשיתה של התפנית שחל בויקטוריה. הוא מקבל אותה בברכה ובמאור פנים. לא רק זאת אף זאת, היא נבעתת מהבשורה שבתה מסרבת להינשא לדובי כל עוד היא לא בטוחה באהבתם.

בתה רבקה רוצה להתחתן מאהבה ולא משיקולים אחרים, או מכורח נורמות אחרות. לויקטוריה זו מהפכת-נפש ממש. אולם בעיניה היא מגלה את אושרה של בתה. היא נרעשת מהגילוי הבוטה של רבקה על מהות היחסים בינה לבין בעלה; "את לא אהבת את אבא והוא לא אהב אותך",.

היא, רבקה, אינה רוצה להידמות להוריה, קרי: לחיות בזוגיות ללא אהבה: "עייפה מהדרך וכולאת בכוח את חרונה ההולך ומסתלק ממנה למרות עצמה, וזוכרת כל העת את שליחותה, ישבה ויקטוריה ודברה עמה כאשר לא דברה עם ילדיה מעולם", ורק עיניה ראו וידעו: טוב מראה פני בתה". דרך עיני הבת מתחילה ויקטוריה לראות את חניכה שלה עם בעלה. חיים ללא אהבה. בעיקר לאור הניגוד לרחשי האהבה שמפגין דובי כלפי רבקה בתה. אלו הבדלים, איזה אושר, הלוואי עליה. כך אנו יכולים לשער לעצמנו את הירהוריה.

השיא: אמנם אין בספור קטע "דרמתי" במיוחד, המבליט את השיא. השיא עובר בדבור מינורי (מינורי = קטן, חלש) השיא מתחיל בשיחה ובקרבנה בין ויקטוריה לדובי. לא רק בגילוי שמו שניתן לו על שם סבו שניספה בשואה, אלא גם בהתחבבות שלו עליה: "כשבא דובי לקחתה לחדר האוכל שמה אליו את כל זעפה, ואולם ליבה כבר הלך אחריו, וגם זה הגביר את רגזונה",. זה יוצר בלבה מבוכה והתלבטויות-נפש ולבה סוער בקרבה. היא מבינה עכשיו הרבה יותר טוב את בתה, ומקבלת את התמורות ואת המציאות של חיי הבת, תוך התבוננות פנימה אל תוך עצמה.

השינוי והמהפך באים לידי ביטוי בהכרה שלבתה טוב ואין טעם לשנות אותה או להביאה הביתה. עדיף לה בחייה עם דובי: "בחדרה היוצא אל השדות המאפירים ניסתה ויקטוריה לשים סדר בלבה, אלא ששניים של שממון הקהו את חריפותה, ועם זאת כבר ידעה: בשערותיה לא תביא את בתה לירושלים.

התהפכו לה הדברים פתאום, " בעקבות ההכרה וההתוודעות למצבה היא, ולמציאות של חייה עם בעלה, היא מקבלת את טענתה של בתה, על חיי זוגיות ללא אהבה: היא נזכרת במשה בן אלקיים בן הצורף, אותו אהבה בנעוריה אך לא נישאה לו, משום שאביה רצה שתינשא לחתן תלמיד-חכם ובקי בתורה ולא עם בנו של הצורף אלקיים שהוא רק "בעל מקצוע", ולא אברך. המהפך והשינוי מתרחשים ומתממשים בנקודה זו.

הפואנטה: הפואנטה נמסרת לנו בהדרגה, "בזחילה". אנחנו כבר יודעים שהיא משוכנעת בטיב-היחסים בין דובי לרבקה. היא יודעת מה טוב יותר עבור בתה ומסכימה לנורמות שסיגלה לעצמה הבת; שחשוב יותר האושר בחיי הזוגיות המבוססים על האהבה, מאשר לחיות בזוגיות בחוסר אהבה, שפירושה לחיות ולא להיות מאושרים בחיי בנישואין. עכשיו היא צריכה להעביר את

המסר הזה גם לבעלה. איך עושים זאת? נותנים לו לאכול מהתפוחים שגדלו במדבר ו"מסבירים" שאלו תפוחים שהתפתחו בזבל אורגאני, הוא יודע בכלל מה זה? כלומר: מה אתה יודע על אהבה ועל זמנים מודרניים?.

המסר החברתי: המסר החברתי מצוי בפואנטה, כפי שניתן להבין: "חשוב יותר האושר בחיי הזוגיות המבוסס על האהבה, מאשר לחיות בזוגיות בחוסר אהבה, שמשמעותם לחיות בזוגיות ללא אושר. האהבה והמודרנה שמסמלים הזוג הצעיר, דובי ורבקה, גוברים על מסורות ונורמות חברתיות ישנות, כמו מוסד השידוכין.

הרעיון המרכזי של הסיפור לאורך הסיפור עוברת הגיבורה, ויקטוריה אברבאנל, תהליך של שינוי, אשר מתחיל מהרגע בו היא נוסעת מביתה בשכונה הדתית בירושלים לקיבוץ של בתה, הנמצא במדבר. ויקטוריה יוצאת למסע, וזהו מסע במובן הפשוט של המילה, אך גם במשמעות המטאפורית, מסע אל עברה, אל נבכי נפשה, אל סודותיה הכמוסים ביותר. העלילה עוקבת שלב אחר שלב אחר **תהליך השינוי**. במהלך השיחות הנרקמות בין האם לבתה ולדובי, היא נזכרת בנעוריה ופוקחת עיניה אל מול מציאות נעימה וזוגיות פתוחה, שמעולם לא האמינה בקיומה. השינוי מתחולל בתפישת העולם של ויקטוריה. היא מגיעה לבתה כאשר בעולמה השמרני מוצבים גבולות ברורים ביותר. המפגש עם רבקה ובחיר לבה, שמתייחסים אליה בדאגה, בכבוד ובחום, מפיג את כל כעסה, והיא מבינה מהר מאוד כי שליחותה להשיב את בתה הביתה כבר לא תצא לפועל. במהלך הביקור היא משחררת קצת את הגבולות האלה, ובסיום הסיפור, כאשר כבר חדרו אל לבה דבריה הקשים והכואבים של רבקה, היא נזכרת בעברה ובנעוריה ונפרצים הגבולות. עולמה של ויקטוריה, שהיה צר – מתרחב. בסיום, היא מפנימה נורמות שונות מאלו שחוותה בחייה, כגון: פתיחות, חום ואהבה.

המוטיבים המרכזיים בסיפור אנלוגיות:

(א) **ויקטוריה – רבקה**. (אנלוגיה ניגודית) שתייהן התאהבו בצעירותן, בעודן חיות במסגרת שמרנית. האם נכנעה לאביה ולמוסכמות החברה ולכן נאלצה להתפשר על חיי-נישואין ללא אהבה. הבת עמדה על שלה, מרדה ופעלה למימוש רצונותיה.

(ב) **משה – דובי**. שני הגברים הם אהבתן הראשונה של האם ובתה. הראשון הוחמץ בשל אותן מוסכמות כובלות ושרירותיות ואילו השני זכה בזכות גישה חופשית ומשחררת הדוגלת בחירות הבחירה האישית. שילובם של השניים בחלומה של ויקטוריה, ממחיש את העוול שנגרם לה ואת התיקון שנעשה בחיי בתה.

מוטיב החלום

החלום כמשקף את המתרחש בנפשה של הגיבורה האם ויקטוריה בהיפוך המציאות. משה אלקיים, האהוב-הנסתר מימי נעוריה, דמותו בחלום דומה לדמותו של דובי, המטפל בעצי-התפוח ובתפוחים, ומהעצים הם נושרים והם הופכים לזהב ואבנים טובות, בניגוד לבעלה העילוי, שמפיו צריכות לצאת מרגליות. (כינוי לתלמיד חכם שמוציא מפיו דברי-תורה והם כאבנים טובות ומרגליות) ז"א: יש בחלום מעשה-הזדהות עם בתה ודרך חייה שבחרה בס: לחיות עם דובי מאהבה. אמה הייתה רוצה להיות כמוה.

מוטיב התפוחים

התפוחים הם סמל. פרי-אהבה. אם מטפחים אותם בזבל אורגאני, (סמל למרכיב מודרני) אפילו במדבר הם גדלים היטב ומלאי-מתיקות.

היא נותנת לבעלה לטעום מהם כשחזרה הביתה: "עכשיו תטעם מזה ותגיד: תפוחים שיש להם פריחת קיץ ושמים אותם בזבל אורגאני והשורשים שלהם נהיים קטנים – שמעת דבר כזה בחיים שלך?" כאילו והיא אומרת לו בפאראפרזה*: "וכי מה אתה יודע על זמנים חדשים ומודרניים, ועל אהבה שמעת בכלל?". זאת כהכנה לבשורה שתצטרך לבשר לו על בתם שלא חוזרת, חיה בחטא עם בחור ללא חופה וקידושין, אבל חייה מלאי סיפוק ואהבה, בניגוד לחייהם של הוריה. וויקטוריה מזדהה עם בתה ותומכת בה.

ועוד משמעות; התפוחים מן המדבר גדלים בתנאים בלתי אפשריים, אבל בטיפוח נכון ואוהב הם פורחים ומניבים פרי מתוק, בדיוק כמו שני "התפוחים", שני בני-הזוג – דובי ורבקה, שזווגם בלתי אפשרי חברתית ותרבותית, אבל עם טיפוח נכון ומודרני ואוהב, אהבתם תשא פרי.

- **פאראפרזה**: לומר את אותו הדבר במילים אחרות.

מוטיב הלב ויקטוריה מתוארת באמצעות מוטיב הלב. הלב הוא מוטיב חוזר לאורך הסיפור ומבטא את תחושותיה הפנימיות של הדמות הראשית ואת המהפך שחל בה: ממורת-רוח נוכח עזיבת בתה את הבית ובחירתה בחיי הפקרות עד קבלתה המלאה את אורח-חייה המשוחרר של בתה וחזרתה הביתה מפויסת. "לבה סוער בה", "כאילו אין בלבה עליו", "כשבא דובי לקחתה לחדר האוכל... לבה כבר הלך אחרי", "הקשיחה לבה לעומתו", "ולבה תפח בה פתאום", "ולבה כבר מפויס".

מוטיב המהפך השורש: ה.פ.ד. חוזר בסיפור ומדגיש את המהפך שהתרחש בלה של ויקטוריה, היא באה לקיבוץ כועסת, אך חוזרת הביתה שונה - משהו התהפך בה. לבה מפויס ואוהב כלפי רבקה וכלפי בחירתה באורח-חיים ה"נכון". "הפכה במוחה", "ומה אם תהפוך לה רבקה גבה", "כל הדרך הפכה בדעתה". מוטיב המהפך מתקשר למוטיב התפוח. התפוח ביסודו אינו גידול מדברי - הוא זקוק למים, לקור ולהשקעה מיוחדת במשאבים כדי לקבל תוצאות מוצלחות. כך גם ההיפוך ביחסי האם אל בתה. רק במקום המדברי, המרוחק, שבו חיה הבת חיים מופקרים כביכול, נוצר ההיפוך ביחסי האם אל בתה וביחסי הבת אל בתה ואת חיי משפחתה.

לסיכום:

ויקטוריה, גיבורת הסיפור "תפוחים מן המדבר" זוכה בחירות מיוחדת, בעקבות הבנתה את בתה. בדרך חתרנית, היא מכניסה אל תוך עולמה הישן משהו חדש - "תפוח מן המדבר", המסמל סוג של ידיעה שתעניק לה את הכוח להמשיך לחיות בעולמה החשוך והמדכא. ויקטוריה כלואה - היא באה מעולם דתי שוביניסטי, בו האישה נחותה. היא יוצאת למסע להשבת בתה, שסרחה בקיבוץ חילוני. לנסיעתה מטרה ברורה: הצלחה תיחשב אם תחזור לירושלים עם בתה רבקה. בפועל, היא חוזרת עם פרי ניצחון מסוג אחר - הכרה והבנה! ויקטוריה משתנה. הדבר מתבטא בתהיות באשר לממסד הגברי ממנו צמחה. שלושה מרכיבים הובילו לביסוס השינוי: א) זיכרון פתאומי העולה במוחה אודות אהוב נעוריה שנדחה על-ידי אביה. ב) חלום שהיא חולמת, בו משתלבים דמויותיהם של דובי - אהוב בתה ומשה אלקיים - אהובה מן העבר. זהו חלום הממחיש בעיניה את משמעות האהבה בחיים. ג) רעיון האכלת התפוחים מן המדבר את בעלה. בשבילו מדובר בסתם תפוחים, עבורה, זהו סמל לניצחון ההכרה המוארת על ההכחשה החשוכה. רבקה החליפה מקום ותרבות בכדי לממש ולהבין את המושג: "מה זאת אהבה?" ויקטוריה אמנם לא יכולה להצטרף אל בתה, אך יכולה להבין אותה בזכות המהפך שעברה. צירופם של הזיכרון, החלום וההחלטה לא לספר לבעלה את האמת - אלא "להאכילו" בתפוחי המדבר, מביא את ויקטוריה אל המרד, השינוי וההכרה בעולמה של בתה. התרחש בה שינוי ערכים שהביא אותה לאשר את פעולת הבת. היא "גונבת" טריטוריה קטנה בעולם הגברי בו היא חיה, מבלי לנסות לשנות עולם זה. בטרטוריה קטנה זו היא המנצחת!